

Women's employment and its requirements according to the Quran and hadiths

In Islamic historical verses and hadiths, the effective presence of women and their responsibilities in social scenes is observed. In this regard, some religious people consider the role of women to be limited to the role of mother and wife and think that women's duty is limited to these two roles. They have no right to be present in the community and to perform other responsibilities. On the other hand, some believe that in addition to the role of mother and wife, women also have the ability and competence to perform other social roles and inevitably have to show themselves in many of their managements. This article seeks to state whether Islam has allowed women to be employed in society? Does having employment in society have consequences? And whether getting a job can hurt the family. The results of the research indicate that the Holy Quran and hadiths, after explaining the important role of mother and wife in the family, by considering some cases and requirements in the field of social, political, scientific and economic activities, give women the right to independence.

Keywords: employment, woman, mother, Quran, narration

اشتغال زنان و الزامات آن از منظر قرآن و روایات

نواب پوررضائی مهرآبادی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۱۰

محمد رضا ابوئی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۰۷

اعظم اعتمادی فرد^۳

چکیده

حضور و مشارکت مؤثر زنان و مسئولیت های آنان در صحنه های اجتماعی همواره موضوعی مهم بوده است. در این رابطه بعضی از دینداران نقش زن را محدود به نقش مادری و همسری می دانند و تصور می کنند وظیفه زن محدود به این دو نقش بوده و حق حضور در اجتماع و انجام مسؤلیت هایی دیگر را ندارند و به ناچار باید در بسیاری از مدیریت های خود را نشان دهد. این مقاله در صدد بیان این است که آیا اسلام به زن ها اجازه داده است در جامعه شاغل شوند؟ آیا شاغل شدن در جامعه پیامدهایی را دارد؟ و آیا شاغل شدن می تواند به خانواده صدمه وارد کند. نتایج تحقیق حاکی از این است که قرآن کریم و روایات پس از تشریح نقش مهم مادر و همسر داری زن در خانواده با رعایت برخی از موارد و الزامات در زمینه فعالیت های اجتماعی، سیاسی، علمی و اقتصادی نیز، برای زن، حق استقلال قائل است.

واژگان کلیدی: اشتغال، زن، مادر، قرآن، روایت

^۱دانشجوی دکتری رشته علوم قرآن و حدیث، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران poor_rezaee@yahoo.com

^۲استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران (نویسنده مسئول) Mr.abooei@iauyazd.ac.ir

^۳استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران Etemadifard@iauyazd.ac.ir

۱- مقدمه

فعالیت اقتصادی و کار و تلاش، همواره قرین زندگی زنان بوده است. زنان در طول تاریخ، علاوه بر انجام کارهای خانه، همیشه همگام با مردان به فعالیت‌هایی مثل کشاورزی و دام‌داری اشتغال داشته است. فعالیت‌های یاد شده نظیر سایر کارهایی که زنان در خانه انجام می‌دادند، کارخانه به شمار می‌رفته و در مقابل آن مزدی به زن پرداخت نمی‌شده است.

با حرکت جوامع به سوی دستاوردهای تمدن جدید و تبدیل کارگاه‌های خانگی و کوچک به کارخانه و جای‌گزینی ماشین به جای نیروی انسانی، اشتغال زنان به فعالیت‌های اقتصادی بیرون از خانه، طی چند دهه اخیر، اهمیت ویژه‌ای یافته است؛ به گونه‌ای که در حال حاضر مشارکت اقتصادی و اشتغال زنان به فعالیت اقتصادی در بیرون خانه، یکی از مسائل مهم زنان است. این نوشتار به بررسی این مسئله از دیدگاه آیات پرداخته و از چند شاهد روایی نیز مدد جسته است.

۲- نقش زن در خانواده

امام صادق علیه السلام درباره زن می‌فرماید:

(أَكْثَرُ الْخَيْرِ فِي النِّسَاءِ) «بیشترین خیر و برکت در زنان است» (شیخ صدوق، ۱۳۸۵، ج ۳، ص ۳۸۵، ح ۴۳۵۲).

اسلام با نگاهی دقیق و عمیق به تمام ابعاد وجودی زن تعریفی درست و مسیری استوار برای حضور زن و در تمام عرصه‌های فردی و خانوادگی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی ارائه و وظائف و نقشهای تعالی بخش زن در نهاد خانواده را ذکر نموده است.

۳- نقش و جایگاه مادری

از صفات ثبوتی و فعل خداوند خالقیت و ربوبیت است. یعنی هم آفریدگار است و هم پروردگار. این دو صفت الهی در مورد انسان توسط پدر و مادر انجام می‌شود و این دو هستند که وسیله پیدایش او در حیات مادی و رشد و تربیت او بویژه در ایام کودکی اند. خداوند عشق والدین و بخصوص مادر به فرزند را بویژه در دوران کودکی و نیاز او به آنان را به صورت غریزی در نهادشان قرار داده و مراقبت از او را به توصیه و دستور واگذار نفرموده است، زیرا تخلف از دستور و فرمان مولی به وفور ممکن است، ولی سرپیچی از حکم غریزه بسیار نادر و مشکل است و او با این تدبیر خود از تلف شدن و دور انداختن کودک به جهت رنج زیاد آن به وسیله والدین، جلوگیری و پیش‌گیری کرده است. در صورتی که علاقه و توجه فرزند در دوران پس از کودکی به پدر و مادر به طور غریزی نیست و بیشتر به عواطف، تعهد و احساس مسوولیت او بستگی دارد و بدین لحاظ در خصوص مراقبت والدین از کودک خردسال خود نیازی به دستور و تأکید نیست ولی در مورد احسان و رعایت احترام به پدر و مادر از سوی فرزند، فرمان و توصیه الهی است که می‌تواند فرزند را تا آخر عمر خود به پاسداشت حقوق والدین وادار کند. و لذا خداوند متعال در آیات چندی از قرآن کریم، بر رعایت این حق و توجه دادن به مقام آنان تأکید ورزیده است؛ از جمله می‌فرماید: (و قُضِيَ رِبْكَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا) (الاسراء: ۱۷/ ۲۳): «خداوند حکم فرموده است جز او را نپرستید و به والدین خویش احسان روا دارید». در این آیه کریمه، نیکی به پدر و مادر پس از فرمان به

بندگی الهی آمده و والدین هم به صورت مطلق ذکر شده و به ایمان و اسلام مقید نشده است که این دو امر، خود بیانگر طبیعی بودن این حق و اهمیت بسیار بالای آن است.

در این آیه کریمه به سه مورد از مهمترین کارهایی که مادر در رابطه با فرزند بر دوش می گیرد اشاره شده است:

۱. مرحله حمل و بارداری

۲. زایش و ولادت

۳. حضانت و شیردهی.

روزی فردی به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) گفت: «من مادر پیرم را به پشتم حمل می کنم و از روزیام به او می خورام. آیا حق مادرم را به جا آورده ام؟» پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: «نه، زیرا که مادرت نیز تو را حمل کرد و نیز از شیر جانش به تو خوراند.» بنابراین هر چه انسان در دوران پیری در حق مادر بکوشد مادر نیز در دوران کودکی آن را برای فرزند انجام داده است. در ادامه پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: «و کانت تصنع ذلک لک و هی تحب حیاتک و انت تصنع هذا بها و تحب مماتها»، یعنی: «مادرت در تمامی مراحل، کارهایی که برای تو می کرد آرزوی زنده ماندن را می کرد، در حالی که تو آن کارها را می کنی و آرزوی مرگ مادر پیرت را داری» (نوری، ۱۳۷۹، ج ۱۵، ص ۱۸۰).

۴- وظایف و اهمیت همسررداری

تشکیل زندگی مشترک میان زنان و مردان به موازات حفظ پیوند زناشویی، پیشینه ای به درازای تاریخ آفرینش انسان دارد؛ به گونه ای که در عصر حاضر هم مسائل مربوط به زناشویی از جایگاه ویژه ای برخوردار است زیرا ازدواج، از نیازهای ضروری بشر و جدایی، از تلخ ترین مسائل زندگی انسان به شمار می آید. از این رو قرآن کریم برای حفظ کانون خانواده، اصولی را ارائه کرده و رعایت آن را به همه مردان و زنان مؤمن توصیه فرموده است.

چند مورد از این اصول، به زنان اختصاص داده شده است و زن نمونه و بانوی شایسته از دیدگاه وحی، کسی است که این اصول را در زندگی مشترک به کار بندد و آن را مبنای روابط خود با همسرش قرار دهد.

آنچه در پی می آید مروری است بر مهم ترین اصول و ویژگی های خانوادگی زن نمونه از منظر قرآن کریم:

۱. گمان خوب به همسر

حسن ظن به یکدیگر، نخستین خشت بنای صلح و صفای اجتماع است و در خانواده و زندگی مشترک نیز اساسی می باشد.

زمان رسول خدا(ص) از جانب منافقان به یکی از همسران ایشان تهمت ناموسی زده شد و افراد جامعه بدون اینکه این تهمت برایشان ثابت شده باشد، به نقل و پخش آن اقدام کردند. قرآن علاوه بر گناهکار شمردن شایعه سازان زنان و مردان مؤمن را توبیخ کرد که چرا به هم گمان نیک نداشته و تهمتی را بدون اینکه ثابت گردد، پخش کرده اند (نور: ۲۴/۱۱ و ۱۲).

زندگی مشترک زن و مرد مقتضی حقوق متقابل میان آنان است. تجربه این حقیقت را به اثبات رسانده است که هرگاه زنان و مردان در زندگی زناشویی خویش، حقوق مشترک میان خود را رعایت کرده اند، از زندگی آرام و شیرینی بهره مند شده اند

و آنگاه که حقوق متقابل را نادیده انگاشته اند، کانون گرم خانواده به سردی گراییده است؛ از این رو خداوند زنی را نمونه و شایسته می داند که در برابر حقوق به حق همسرش خود را مسئول می داند و هرگز آن را پایمال نمی کند. این حقیقت در سوره نساء چنین مورد تأکید قرار گرفته است: (فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ) (نساء: ۴ / ۳۴): « زنان نیک و شایسته، حقوق و اسرار [شوهران خود] را در حال غیبت [آنان] حفظ می کنند».

۲- رازداری در حفظ زندگی

حفظ اسرار زندگی، از توصیه های مهم قرآن به زنان و مردان مؤمن و شایسته است در کتب تفسیری و تاریخی آمده است: پیامبر خدا(ص) روزی سخنی به عنوان راز و امانت به یکی از همسرانش گفت و از او با تأکید خواست برای هیچ کس حتی برای دیگر همسرانش بازگو نکند. ولی او این راز را برای یکی دیگر از همسران نقل کرد و خداوند با لحنی سرزنش گرانه داستان افشای راز او را برملا کرد: (تحریم: ۳/۶۶).

۳- چشم پوشی و بخشش

چشم پوشی از خطاهای همسر و بخشیدن برخی از حقوق مسلم خود در زندگی مشترک، از عوامل موفقیت و خوشبختی همسران است. خداوند سبحان زنان شایسته را با تشویق و ملاحظت مورد خطاب قرار داده و این نکته مهم را گوشزد می کند که شما زنان هر چند می توانید حقوق خویش را از جمله مهریه خود را از همسران تان تماما باز ستانید ولی اگر راه گذشت را در پیش گیرید و بزرگوارانه از حق خود بگذرید، شایسته تر و نزدیکتر به تقوای پیشگی است (بقره: ۲ / ۲۳۷).

۴- پاکدامنی و امانت داری در غیاب شوهر

پاکدامنی و امانت داری در غیاب همسر از عوامل تداوم و استحکام زندگی مشترک میان زنان و مردان است. اگر زن و شوهر به دور از چشم هم به خیانت و ناپاکی دست بیالیند یا گمان چنین آلودگی از جانب ایشان برود، کانون گرم خانواده به سردی می گراید و چه بسا متلاشی شدن آن را در پی داشته باشد. خداوند در توصیف و تمجید زنان نمونه و شایسته، ایشان را به پاکدامنی و امانت داری در غیاب شوهر توصیف کرده است.

۵- اشتغال در منزل

"خانه داری" در عرف عام، در مقابل «اشتغال» به کار برده می شود. در این اصطلاح، «اشتغال» به معنای حضور در خارج از منزل و پرداختن به کاری معین در وقتی مشخص و با حقوق و مزایای تعیین شده است و خانه داری نوعی حضور بی اجر و پاداش در محیط خانه دانسته شده که فایده چندانی بر آن مترتب نیست و نوعی بیکاری تلقی می شود. این نوع تلقی از مفاهیم یاد شده نتایجی در بردارد که قابل تأمل و بررسی است؛ زیرا اگر اشتغال را به معنای پرداختن به کار و یا توجه قلبی به کسی یا کاری بدانیم (دهخدا، ۱۳۸۳: ۲۶۳۳) و زن را محور اصلی تربیت انسان به شمار آوریم و خانه را اولین کانون تشکیل اجتماع، که سعادت و شقاوت انسانها در آن تعیین و رقم زده می شود، در این صورت، خانه داری از مهم ترین اشتغالات محسوب می شود که کمتر کاری به اهمیت آن دیده می شود.

کار زنان قابل فروش نیست و به همین دلیل است که نمی توان کارهای زنان را در خانه با پول و درآمد ارزیابی کرد. این در حالی است که بر آورد شده است که کار خانگی از نظر ارزش تقریباً معادل یک سوم کل در آمد تولید سالانه است. لذا

کوشش های فراوانی می خواهد تا کار خانه داری زن ها را به عنوان کاری که درآمد دارد و از نظر اقتصادی نقش مستقیم در اقتصاد پولی دارد، شناسانده شود. باید دانست که در این زمانه، سه چهارم زن ها خانه دار هستند و تعداد کمی از زنان در بیرون از منزل مشغول به کار هستند. باید باور های غلط که هیچ ارزشی را برای کار خانه داری قائل نیستند را از بین برد و منزلت و جایگاه شغل خانه داری و همچنین رشد و امنیت روانی و حقوقی آنها را باید بالا برد و برای آنها ارزش قائل شوند.

می توان برای شیوه رفتاری در خانه و مشارکت در کارهای خانه امام علی (علیه السلام) را مثال زد که چگونه در خانه رفتار می کردند و بهترین الگو برای همسر داری حضرت زهرا (سلام الله علیها) هستند. همسر داری حضرت فاطمه (سلام الله علیها) نیز بهترین الگو برای زنان مسلمان است. شیوه رفتار با همسر برای یک زن آن قدر مهم است که حضرت علی (علیه السلام) می فرماید: جهاد زن، خوب شوهر داری کردن است. فاطمه (سلام الله علیها) با آن همه فضیلت، همسری نیکو و مطیع برای امیر مؤمنان علی (علیه السلام) بود. روایت است هنگامی که علی (علیه السلام) به فاطمه (سلام الله علیها) می نگریست، غم و اندوهش بر طرف می شد.

۶- نقش زن در جامعه

زن از نظر اسلام جایگاه ویژه ای دارد و برای زن مقام و منزلت والایی قائل است. از نظر اسلام نباید احترام و شخصیت زن در جامعه، زیر پا گذاشته شود و او را تحقیر کرد. از نظر اسلام زن و مرد نسبت هم هیچ تفاوتی ندارند رهبر حکیم انقلاب اسلامی در این باره می فرماید: «این کار (شغل) نباید با کرامت و ارزش معنوی و انسانی زن منافات داشته باشد. نباید زن را تذلیل کنند و او را وادار به تواضع و خضوع نمایند. تکبر از همه انسانها مذموم است، مگر از زنان در مقابل مردان نامحرم! زن باید در مقابل مرد نامحرم، متکبر باشد. «فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ» در زن است. اسلام این را می خواهد و این الگوی زن مسلمان است.»

۶-۱- اشتغال در امور اقتصادی خارج از منزل

از دیدگاه قرآن، زن و مرد در ارزش های انسانی یکسان هستند، هر چند در یک نگرش غایت مدارانه، زن و مرد به تناسب خصوصیات و ویژگی های خاص خود در راستای آن غایت تفسیر می شوند؛ ولی در اصول کلی اسلام تفاوتی میان زن و مرد نیست.

۱. تساوی در اصل آفرینش؛ در داستان آفرینش که خداوند از جانشینی، سجده فرشتگان، دمیدن روح، تعلیم اسماء، و سوسه شیطان، دریافت کلمات الهی و توبه سخن گفته است، زن و مرد را یکسان دانسته و در آیات مربوطه از واژه هایی مثل «انسان» و «بشر» و «بنی آدم» استفاده کرده است (نساء: ۴ / اعراف: ۱۰).

۲. غایتمندی حیات و آفرینش؛ خداوند هدف آفرینش آدمیان را که عبودیت (ذاریات: ۵۱ / ۵۶) امتحان الهی (ملک: ۶۷ / ۲) و شناخت قدرت الهی (طلاق: ۱۲ / ۶۵) است، به صورت عام مطرح کرده است.

۳ تساوی در استعدادها و امکانات؛ خداوند استعدادهای درونی مانند برخورداری از روح الهی (حجر: ۱۵/ ۲۹ و ۲۹)، تسویه و تعدیل در خلقت (نفتار: ۶/ ۸۲ و ۷)، داشتن فطرت الهی (روم: ۳۰/ ۳۰)، وجدان اخلاقی (شمس: ۷/ ۹۱ و ۸) و امانت (احزاب: ۷۲/ ۳۳) را به هر دو متعلق دانسته و در امکانات بیرونی مانند وجود راهنما و پیامبر (سبا: ۳۴/ ۲۸) و تنزیل کتاب (انعام: ۹۱/ ۶ و ۹۲) نیز به زن و مرد یکسان نگریسته است.

مشارکت اجتماعی و لزوم شکوفایی استعداد های زنان

اسلام در زمینه فعالیت‌های اجتماعی، سیاسی، علمی و اقتصادی نیز، برای زن، حق استقلال قائل است. «از نظر اسلام، میدان فعالیت و تلاش علمی و اقتصادی و سیاسی برای زنان، کاملاً باز است. اگر کسی با استناد به بینش اسلامی بخواهد زن را از کار علمی محروم کند، از تلاش اقتصادی باز دارد، یا از تلاش سیاسی و اجتماعی بی نصیب سازد، به خلاف حکم خدا عمل کرده است. زنان به قدری که توان جسمی و نیازها و ضرورت‌هایشان اجازه می‌دهد، می‌توانند در فعالیت‌ها شرکت کنند. آنها هر چه می‌توانند، تلاش اقتصادی و سیاسی و اجتماعی کنند. شرع مقدس، مانع نیست. البته چون از لحاظ جسمانی زن ظریف‌تر از مرد است، لذا ضرورت‌هایی دارد. تحمیل کار سنگین بر زن، ظلم به زن است. اسلام این را توصیه نمی‌کند؛ چنانکه منع هم نمی‌کند.

۷-۱- جواز فعالیت اقتصادی زنان

بعد از اینکه ثابت کردیم که زن هم مثل مرد در کسب حلال استقلال دارد و می‌تواند کار کند، در اینجا به ذکر برخی از آیات و روایات مربوط به آن می‌پردازیم که از آن‌ها می‌توان به جواز فعالیت‌های اقتصادی زنان و شرایط و ویژگی‌های آن پی برد.

الف) قرآن کریم

خداوند، در سوره قصص از دختران حضرت شعیب(ع) نام می‌برد که به کار چوپانی اشتغال داشته‌اند. دختران حضرت شعیب(ع) به دلیل عفاف و تحجب خود تا پس از رفتن چوپانان مرد، از سیراب نمودن گوسفندان خودداری می‌کردند تا اینکه حضرت موسی(ع) گوسفندان آن‌ها را سیراب نمود. آن دو این داستان را برای پدرشان بازگو کردند و حضرت شعیب(ع) تصمیم گرفت برای جبران خدمت موسی(ع) او را به خانه اش دعوت کند؛ به همین منظور یکی از دختران خود را به نزد موسی(ع) فرستاد:

(فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَاءٍ) (قصص: ۲۸/ ۲۵): «پس یکی از آن دو به سراغ او آمد، در حالی که در نهایت حیا گام بر می‌داشت.»

۷-۲- جواز اشتغال از منظر قرآن

واژه‌های «فعل»، «عمل» و «کسب» در قرآن به معنای کار و تلاش هستند، اما معمولاً به معنای اقتصادی آن - که خصوصاً فعالیت است که برای تحصیل درآمد انجام می‌گیرد و در برابر آن مزدی پرداخت می‌شود - به کار نمی‌رود؛ برای مثال، واژه «فعل» و مشتقات آن قریب ۱۰۸ بار در قرآن به کار رفته‌اند که در هیچ یک از آن‌ها مراد از «فعل» کار اقتصادی و تلاش مادی نیست. واژه «عمل» و مشتقات آن قریب ۳۶۰ مورد در آیات آمده‌اند که بیشتر آن‌ها به معنای تلاش اخروی است. تنها در برخی از آیات به معنای تلاش مادی به کار رفته‌اند. مثل:

– (أُمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ) (كهف/۷۹): « اما آن کشتی مال گروهی از مستمندان بود که با آن در دریا کار می کردند».

– (وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ) (انبیاء: ۸۲/۲۱): « و گروهی از شیاطین برای او (حضرت سلیمان) غواصی می کردند و کارهایی غیر از این نیز برای او انجام می دادند».

– (وَمِنَ الْجِنَّةِ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ) (سبأ: ۱۱/۳۴): « و گروهی از جن پیش روی او (حضرت سلیمان) به اذن پروردگارش کار می کردند».

واژه «کسب» نیز ۶۷ بار در قرآن به کار رفته، ولی معمولاً به معنای کار اقتصادی نیست. تنها در یک مورد در آیه (لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَ) (نساء: ۳۲/۴): « مردان را نصیبی است از آنچه به دست می آورند و زنان را نصیبی» به معنای تلاش مادی و کسب درآمد استعمال شده است که می توان برای اثبات مشروعیت فعالیت اقتصادی زنان به آن استناد کرد؛ زیرا اگر کار کردن برای آنان مجاز نبود، آیه شریف آنان را مالک دست رنج خود قرار نمی داد. بنابراین، واژه های «فعل»، «عمل» و «کسب» در این آیات غالباً به معنای کار مادی نیستند و در آیاتی هم که به معنای تلاش مادی آمده اند معمولاً نمی توانند در این موضوع، مشکلی را از میان بردارند. در نتیجه، هرچند معنای لغوی این واژه ها «کار» است، به ویژه لفظ «عمل» که در کتاب های عربی امروز به معنای تلاش اقتصادی به کار می رود، اما در بحث قرآنی نمی توانیم برای اثبات یا رد اشتغال زنان، به این آیات استناد کنیم.

۳-۷- جواز اشتغال از دیدگاه روایات

زنان متعددی در زمان پیامبر گرامی و ائمه اطهار(علیهم السلام) به فعالیت های اقتصادی اشتغال داشتند و ائمه اطهار(علیهم السلام) نه تنها آنان را از کار و تلاش نهی نمی کردند، بلکه در برخی موارد، لحن سخن یا طرز برخورد پیامبر یا امام با زنان شاغل به گونه ای بود که تشویق به ادامه کار نیز از آن استفاده می شود. این کارها عبارتند از:

۱. بافندگی: ام حسن نخیعه می گوید: حضرت علی(علیه السلام) در راه به من برخورد کرد و فرمود: ام حسن، به چه کاری مشغولی؟ گفتم: بافندگی می کنم. امام به من فرمود: بدان که حلال ترین کسب است (کلینی، ۱۳۹۰، ج ۵، ص ۱۵۱).

بنابراین نقل، امام با دیدن ام حسن در ابتدا، از شغل او سؤال کرد که حاکی از مشروعیت اشتغال برای زنان است، و دیگر آنکه وقتی ام حسن در جواب امام عرض کرد: به بافندگی اشتغال دارم و از این راه ارتزاق می کنم، امام نه تنها او را از این حرفه منع نکرد، بلکه با این جمله که «حلال ترین کسب است»، او را بر این ادامه اشتغال به این حرفه تشویق کرد. بنابراین، اشتغال زنان به حرفه هایی که از نظر اسلام حلال شمرده شده، مجاز بلکه مطلوب است .

۲. نوحه خوانی: حنان بن سدیر گوید: در محله ما زنی بود که کنیزی نوحه خوان داشت. این زن از طریق نوحه خوانی کنیزش، زندگی خود را اداره می کرد. وی نزد پدرم آمد و گفت: تو می دانی که زندگی من از جانب خدا و به وسیله نوحه خوانی این جاریه تأمین می شود. دوست دارم از امام صادق(علیه السلام) بپرسی که اگر این کار حلال است، ادامه بدهم، و گر نه کنیز را بفروشم و از بهای آن زندگی کنم تا خدا فرجی برساند. پدرم گفت: پرسش این مسئله از امام برای من سخت است.

او اضافه می کند: وقتی خدمت امام رسیدیم، خودم از امام درباره مسئله آن زن پرسش کردم. امام فرمود: آیا برای اجرت شرط می کند یا نه؟ گفتم: به خدا قسم، نمی دانم شرط می کند یا نه. حضرت فرمود: به آن زن بگو: شرط نکن و هر چه دادند قبول کن (کلینی، ۱۳۹۰، ج ۵، ص ۸۶). در این روایت نیز نوحه خوانی زن مورد تأیید امام قرار گرفته است. اگر اشتغال زن به نوحه خوانی غیر مجاز بود، آن حضرت وی را از این کار نهی می فرمود.

لازم به ذکر است اینکه امام در جواب پرسش کننده گفتند: برای کارش اجرتی تعیین نکند و هر چه دادند قبول کند، دلیل بر حرمت این کار و تحصیل درآمد از این طریق نیست؛ زیرا اگر چنین بود، امام مستقیماً او را از ادامه آن کار برحذر می داشت. اگر به صورت استلزام نهی ای از کلمات امام فهمیده شود، مربوط به تعیین اجرت است به اصل عمل. عدم تعیین مزد نیز به احتمال قوی به سبب ویژگی کار است، نه خصوصیت نوحه خوان و جنسیت وی که زن است یا مرد.

نتیجه گیری

با مطالعه تاریخ میتوان حضور زنان در جامعه و مشارکت در کنار مردان را از قرن‌ها قبل مشاهده نمود، در برخی موارد همین زنان بودند که انقلاب‌های بزرگی را به وجود آوردند و موجب تغییر و تحول و پیشرفت در جامعه شدند. فرهنگ اسلامی ما نیز حضور زنان را پذیرفته است، چنان که حضور آنان در برخی امور اجتماعی صدر اسلام موید این مطلب است. به رغم آسیب‌ها و خطراتی که زن را در مشارکت اجتماعی تهدید می کند، اسلام مانع بیرون رفتن زن از خانه و موافق حبس او در منزل نیست، اما در این امر نه افراط م یکنند و نه تفریط، بلکه رعایت مرز تعادل را توصیه می‌کند، یعنی آداب و شرایطی برای حضور زن در اجتماع مطرح می نماید که وی با اجرای این آداب میتواند در مسایل جامعه خود مشارکت کند و به فعالیت بپردازد، لذا زنان با رعایت مسایل پیش گفته میتوانند در جامعه حضور یابند.

اما اگر زنانی آداب حضور را زیر پا نهند، اسلام با حضور آن‌ها در فعالیت‌های اجتماعی مخالفت می کند.

زن و مرد دو موجودی هستند که خداوند حکیم بر مبنای مصلحت، آن دو را مختلف و با استعداد های گوناگون خلق نموده است، آن‌ها دارای حقوق انسانی مساوی هستند، ولی در تمامی موضوعات تکلیف مساوی و برابر ندارند، بلکه تکلیف آن‌ها متناسب با داده‌ها و توانایی‌هایشان است و در روز قیامت با این معیارها مؤاخذه خواهند شد. پس باید استعدادها و توانایی‌های زن و مرد را شناسایی کرد و متناسب با آن، آن‌ها را در جامعه مشارکت داد که این، عین عدالت است. علاوه بر آیات مربوط به امر به معروف و نهی از منکر، هجرت، بیعت، آزادی در فعالیت اقتصادی و... که در آن‌ها خداوند مردان و زنان را با هم، به مشارکت اجتماعی دعوت می کند، عملاً معصومان با مشارکت اجتماعی زنان با حفظ آداب اسلامی، مخالفتی نکردند، چنان که حضرت خدیجه زن پیامبر (ص) در تمامی ناملازمات اجتماعی همراه پیامبر (ص) حضور داشت. یا مثلاً ام شریک، پس از مسلمانی، میان قریش مخفیانه دعوت به اسلام میکرد.

نباید این نکته را از نظر دور داشت که با حضور زن در جامعه خطراتی نیز او را تهدید میکند که منحرف شدن زن، اخلال در تربیت فرزند، ادا نشدن حقوق شوهر و صدمات روحی و جسمی فراوان، خستگی مضاعف و... از جمله این خطرات می باشند. در مقابل، برای این حضور فوایدی چون رشد شخصیت زن و کمک به اقتصاد خانواده و جامعه متصور است. بنابراین اگر زنی بتواند با وجود خطرات اجتماعی که او را تهدید می کنند، خود را از گناه مصون دارد و وظایف مادری و همسری خود را به خوبی انجام دهد، نه تنها اسلام با حضور او در اجتماع مخالفتی ندارد، بلکه وجود چنین زنانی را می ستاید و ارج می نهد و حتی در مواردی واجب می‌شمارد.

۱. قرآن مجید .
- ۲- اربلی، علی ابن عبسی، مترجم: علی ابن حسین، کشف الغمۃ فی معرفۃ الأئمة، انتشارات اسلامیه، ۱۳۸۲.
- ۳- ابوجعفر محمد بن علی بن بابویه قمی ملقب به شیخ صدوق، (ج ۳) من لایحضره الفقیه، تهران دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۵.
- ۴- علامه مجلسی، (۱۴۰۴ه ق) بحارالانوار، (چاپ اول)، قم، مؤسسه الوفاءاری ۱۳۸۳.
- ۵- کلینی، اصول کافی (چاپ هجدهم) تهران، انتشارات دارالکتب. ۱۳۹۰.
- ۶- محقق سبزو- شیخ حر عاملی، وسایل الشیعه، (چاپ اول)، قم، مؤسسه آل البيت قم . ۱۳۸۹.
- ۷- محدث نوری، مستدرک الاحکام، (چاپ اول) مؤسسه آل البيت، قم . ۱۳۷۹.
- ۸- محمدی ری شهری، میزان الحکمه، (چاپ چهارم)، قم انتشارات دار الحدیث . ۱۳۸۹.